

Oponentský posudek na jmenovací řízení doc. PhDr. Mariána Andričíka, PhD.

Doc. PhDr. Marián Andričík, PhD. (nar. 1964), se v současné slovenské literární vědě profiluje především jako translatolog, zabývající se metodologickými otázkami uměleckého překladu, a to v souvislosti s problematikou básnického textu a versologie. Studium slovenštiny a angličtiny se z tohoto hlediska jeví jako solidní pramenný základ pro jeho teoretické aktivity, ale i pro jeho činnost uměleckou, spjatou převážně s překladatelstvím prózy, poezie a dramatu z anglofonních literatur. Spojení vědy a umění, jistá dvojedinost, která je typická už od moderny a avantgardy zejména pro badatele z oblasti jinonárodní filologie či pro teoretiky literatury, není ani v tomto případě na škodu, protože umožňuje permanentní konfrontaci (ve smyslu kritického poměřování) teoretických abstraktních konkluzí s živou literární praxí recipovanou běžnými čtenáři, pro které literatura především vzniká. Při posuzování vědeckého, pedagogického a organizačního působení kandidáta je třeba vzít v úvahu nejen odpovídající, resp. i překračující výčet aktivit, ale především jejich kvalitativní charakter. Mám na mysli zejména tři monografické tituly z oblasti uměleckého překladu vydané v slovenských nakladatelstvích a množství časopiseckých a sborníkových příspěvků publikovaných převážně v domácích periodikách. Ačkoli v rozsáhlé bibliografii lze u kandidáta identifikovat pouze jedinou položku registrovanou v renomovaných databázích - WOS, Scopus (pro anglistu, resp. slovakistu, který aktivně pracuje s angličtinou by nemělo být těžké naplnit tento předpoklad, než třeba pro filologa tzv. malé národní literatury), a to v slovenském časopise, publikační výstupy kategorie A jednoznačně prokazují vědeckou způsobilost kandidáta, který své texty uveřejňuje v domácím kontextu. Na obhajobu malého počtu zahraničních příspěvků nutno uvést, že translatologická témata směřují do oblasti slovenské literatury a že jen obtížně zahraničního komparatistu z anglosaské sféry budou zajímat nuance typu, jak např. Poa překládal Feldek či Jozef Urban. K tomu je třeba doplnit, že počet citačních záznamů či samostatně vzniklých recenzí na kandidátovy monografické práce převyšují předpis i uzuální standard.

První, rozsahem nevelká monografie *K poetike umeleckého prekladu* (2004) vytyčuje základní problémové okruhy, k nimž se kandidát bude kontinuálně vracet i v následujících publikacích. Jedná se zvláště o otázky sémantické potenciality překladu, jeho hranic, jeho textové identity - vybalancování překladové normy mezi řemeslným a čistě uměleckým překladem. Andričík má zde na mysli překladatelskou licenci a libovůli, překladatel totiž musí pochopit "cizího", jistou nejen jazykovou, ale i kulturní "jinakost", kterou transformuje prostřednictvím sebevyjádření do nového tvaru, nikoli však už smyslu. Překlad je tudíž "osobnostní" interpretací anebo jen jazykovým překódováním se zachováním žánrových, stylistických a prozodických kvalit? Tyto podněty pro teorii překladu, ať už básnického či prozaického komunikátu kandidát demonstruje - a to je sympatickým rysem - na konkrétním materiálu čerpaném nejen z americké nebo anglické literatury, ale i ze slovanského (ruského) písemnictví. Zajímavá je zde úvaha o textové řadě pokusů přeložit translatologický "oříšek", a to vrcholné dílo světové poezie psané volným veršem - báseň *Havran* od E. A. Poa. Andričík přehledně shrnuje jednotlivé přístupy z hlediska respektování slovesného tvaru, z hlediska jednoty ekvivalence všech textových složek (1. preference zvukové stránky, 2. preference

sémantické složky a 3. jejich rovnováha) a vysoko umělecky hodnotí převody J. Urbana a L. Feldeka. V českém kontextu v monografické studii A. Bejblíka *Havran: Šestnáct českých překladů* (Praha: Odeon, 1985) jsou zachyceny potenciální adaptace a aktualizace, které jsou komparovány a k nimž jsou doplněny překlady včetně Bejblíkova z roku 1984. V současnosti počet publikovaných českých překladů se pohybuje cca mezi 40–45, z nichž zřejmě esteticky nejhodnotnější v poslední době jsou pokusy J. Najsera (knižně 1999), M. Řezanky (online 2009) a T. Jacka (knižně 2008). Andričík u slovenských pokusů zaznamenává tlak na posun od tvaru k významu, tj. k intenzivnější realizaci osobnostní invence. U českých převodů tendence k parafrázi však vyplývá z větší či menší akcentace ryze formálních aspektů textu, jako např. strofická výstavba, ekvivalentnost básnických figur založených na opakování (kontrast mezi "hovorovostí" a "poetizací") a stylisticky modernizačním příklonem k vrstvě hovorovosti (v češtině na rozdíl od slovenštiny ještě součást spisovného jazyka). Touto poněkud obšírnou explikací chci jen relativizovat kandidátův nesouhlas s Mikovou tezí, že v případě střetu sémanticko-gramatických aspektů a rytmicke-eufonické stránky třeba upřednostnit výrazové složky, resp. tvar.

Nejzávažnější a nejrozsáhlejší text, který koncepčně navazuje na předchozí, představuje publikace *Překlad pod lupou* (2013). Jde o pečlivě komponovaný soubor devíti studií s úvodem, z nich většina prošla časopiseckým uveřejněním. Přesto se nejedná o kompozičně nesourodý celek, ale o ucelený, teoreticky metodologický pohled na současný stav slovenského kritického myšlení o uměleckém překladu. Andričík si je zároveň vědom, že neformuluje nová teoremata, ale spíše zpřesňuje některé zdánlivě parciální a marginalizované oblasti této problematiky. Např. prostřednictvím minuciózní analýzy tří slovenských překladů shakespearovských sonetů uvažuje o rozdílu mezi totožností a ekvivalencí, o rozdílu mezi filologickou kompetencí (řemeslem) a zachováním, resp. vytvořením vlastní umělecké hodnoty díla vztažené k novému textu. Zjednodušeně řečeno, zda lze překládat poezii, aniž by překladatel byl dobrým básníkem. Andričík soudí, že dobrý překladatel by měl být aspoň potenciálním básníkem. V této souvislosti bych doplnil, že touto otázkou se zabývali i filologové v Pražském lingvistickém kroužku v meziválečném období, kteří zformulovali teorii tzv. interlineárního překladu v rámci tehdejší kolektivní součinnosti, což se někdy nepřesně označuje jako překlad z "podstročnicka". Filolog připraví hrubou, jazykovou verzi, poté básník text svou uměleckou kreativitou dotvoří v rámci stanovené invence (např. R. Jakobson a J. Hora při překladu Puškina apod.). V třetí fázi společně konstituují "estetický objekt" na základě jazykově-stylistických úprav, které už nemění celkový smysl či žánr. V podstatě nový text dotvářejí jazykově-sémanticky, ale už bez přímého genetického kontaktu s originálem i podstročníkem.

V poslední studii kandidát kategorii totožnosti ve smyslu zautomatizovaného identického přenosu jazykově-tematických prvků právem relativizuje s tím, že v procesu komunikace vždy dochází k informačním i estetickým "ztrátám" a "ziskům". Zřejmě i zde bych znovu oslabil jemnou kritiku Mikova chápání kategorie totožnosti. Nitranský literární teoretik hovoří o tom, že překladatel i čtenář musí mít pocit totožnosti, čímž tento pojem vztahuje nikoli k významu, ale k smyslu a tím vlastně k funkční ekvivalenci. Na druhou stranu lze souhlasit, že Mikova představa imagému čtenářského i autorského spíše vyhovuje recepčnímu aktu čtení, dotváření díla jako estetického znaku v kolektivním vědomí (J. Mukařovský) než procesu

uměleckého překladu. Z hlediska manuskriptologie (tzv. genetické metody) autorský imagém navzdory definitivní materializaci textu jako otevřené formy díla neznamená definitivní fixaci čtenářských představ. Analogický problém se řeší i v studii *Dvojdomosť a umelecký preklad*, kde termín dvojdomosti se vztahuje k působení konkrétního spisovatele ve dvou národních literaturách, ale i poněkud problematicky - podle mého názoru - k přítomnosti autora ve dvou literárních subsystémech (např. literatura pro děti x literatura pro dospělé, původní x překladová tvorba apod.), nejnižší hranicí se zde podle Andričíka stává literární druh, ale pak by téměř všichni spisovatelé píšící lyriku a epiky byli automaticky dvojdomí.

Monografie se dále zabývá závažnými teoretickými otázkami jako jsou diachronní překlad, vnitroliterární překlad (jde však sémioticky o komplexní změnu znakového systému?), problematikou hranic básnického překladu, Hviezdoslavovými překlady *Hamleta* a *Snu noci svatojánské*, Mikovým přínosem k překladatelské teorii, jeho optimistickým antropocentrickým náhledem, v němž se zážitkové poznání komplementárně propojuje s izomorfizmem uměleckého výrazu v rozmanitých projevech lidské kultury. Andričík velmi dobře teoreticky formuluje, v jeho logických reflexích je přítomen i jistý praktický, empirický zřetel, tj. vlastní překladatelská zkušenost, které však na druhou stranu utilitárně nepodléhá. Demonstruje solidní znalost slovenského myšlení o překladu (V. Turčány, A. Popovič, F. Miko, J. Vilikovský, B. Hochel ad.), ale i českého (postrádám však zde práce brněnského translologa Zbyňka Fišera). Možná by nebylo na škodu, vzhledem k znalosti angličtiny, více reagovat na některé anglosaské koncepty překladové teorie, jak byly formulovány na posledních kongresech komparatistů (Paříž 2013, Vídeň 2016), kde translologická problematika ve smyslu zprostředkujícího textového segmentu meziliterární komunikace sice zůstala v řadě sekcí, nicméně se přesunula do specializovaných bloků, které analyzovaly dosud marginalizované otázky jako např. intersémiotický vizualizovaný překlad komiksového komunikátu, tzv. genderový překlad, interkulturní překlad, problém axiologické "netotožnosti" apod. Třeba však zdůraznit, že Andričíkovo přesvědčení o možnosti či nutnosti adekvátně funkčního přenosu všech rovin originálu je obecně sdíleno a představuje většinový, metodologicky akceptovatelný postoj navzdory objektivní existenci rozdílných jazyků a kultur.

Trojici knižních publikací uzavírá monografie *Aspekty piesňového textu* (2014), která vysoce teoretickým fundovaným přístupem vymezuje z různých badatelských perspektiv fenomén písňového textu, kterým Andričík správně rozumí slovesnou složku písně jako intersémiotického díla kratšího rozměru (jednoduché formy - einfache Formen) realizovaného zpěvem a do jisté míry nároková si "básnickost" jako estetickou výrazovou kategorii. Interdisciplinární podtext publikace se odráží v zohlednění pohybu písňového textu v systému dějin kultury, resp. její populární subkultury. Oceňuji, že analýza písňového textu (nikoli písně jako takové) je u kandidáta stále chápána jako oblast literárněvědného bádání, kde se zkoumá rytmus, verš, jazyk, refrén, rým, slogan stejně jako u jiných, např. klasických básnických výpovědí, že celá problematika je nazírána v rámci komunikačně-sémiotických teorií s důrazem na specifický typ recepce a také didaktického využití. Schéma invariantních rysů písňového textu je velmi pregnantně načrtnuto, asi bych byl poněkud skeptický při jinak oprávněném požadavku umělecké náročnosti, estetické hodnoty, kterým se musí poměřovat písňové texty (P. Zajac). Pokud však tento žánr chápeme intersémioticky, bylo by možné uvádět četné

příklady špatných textů s vynikající hudební složkou, které byly jen slovesně recipovány. Podobně na špatné libreto vznikaly skvělé operní tituly, jde tu o maximální respektování žánrových a recepčních potřeb, které musí být pouze funkčně - s určitou axiologickou intencí - porušovány. Domnívám se, že k tomuto schématu je v rovině jazyka možné připojit rys, který bych vymezil jako "incipitní kontaktovost". Omezený rozsah textu vyžaduje u písňového textu totiž okamžité ztotožnění recipienta na ose motivického očekávání v rámci operativnosti výrazu: již v prvních verších musí tyto "kontaktémy" jako specifické figurativní prostředky např. v podobě jazykového sloganu (klišé) působit, ony rozhodují o úspěšnosti či komercializaci písňového textu.

Pedagogická činnost kandidáta je již na první pohled velmi obsáhlá a strukturovaná, ať už se jedná o rozsah realizovaných přednášek a seminářů, počet vyškolených doktorandů (celkem tři) či doktorandů po absolvování disertační zkoušky. Kandidát se v pozici garanta úspěšně podílel i na zavedení nových jednotek studijního programu, oponoval a vedl množství bakalářských a magisterských závěrečných prací apod. Odpovídající je i počet pedagogických příruček a skript, které mají vedle svého didaktického zaměření i silné aspirace vědecké. Mám na mysli zejména dvě publikace: spoluautorsky vydané *Vybrané kapitoly zo svetovej literatúry* (2015) a samostatné *Kapitoly z teórie literatúry* (2015). Jestliže první příručka v širokém interdisciplinárním kontextu přináší přehled vývoje modernismu a avantgardních směrů, druhou považuji za velmi zdařilou v rámci žánru psaní literárněteoretických propedeutik, slovníků či jiných encyklopedických příruček, které si kladou za cíl srozumitelně informovat o terminologii, sémantice a problémových okruzích literární teorie jako základní disciplíně oboru. Andričík dobře a logicky vysvětluje termíny, podává definice a vymezuje jednotlivé aspekty či funkce. Je tu až konzervativní rovnováha - podle mého názoru - mezi "vnějším" a "vnitřním" přístupem k literárnímu textu a vůbec k "literárnímu životu", tj. k respektování rozdílu mezi kontextem a textem. Mohlo by se polemizovat o tom, zda v taxativním náčrtu literárněvědných metodologií se mohly objevit v rámci poststrukturalismu další metody jako ingresivismus, postkolonialismus, area studies, imagologie, manuskriptologie ad., ale jde jen o parcializované detaily. Pozornost však mohla být věnována komparatistice, která se na str. 10 uvádí jako součást literární teorie a je připomínána jen v rámci poetiky. Komparatistika je pro literární teorii důležitá v tom, že se dnes světovými teoretiky považuje za poslední šanci literární vědy, za adekvátní cestu navrátit ji k antropologickým kořenům. Navíc potlačení národních (jazykově-etnických) kritérií ve prospěch areálových a kulturologických zcela obrací rámec a horizont epistemologického uvažování o literatuře obecně, proto je důležité tyto okruhy dostat i do didaktické reflexe.

Celkový profil kandidáta doplňují jeho aktivity organizační, zejména jako řešitel či spoluřešitel grantových úloh se úspěšně podílel zhruba na desítkách projektů (dva jako samostatný řešitel). V neposlední řadě je tu možné uvést jeho publikační participaci na prestižní slovenské publikaci *Podoby literárnej vedy* (2016) řešené v rámci rozsáhlého projektu VEGA *Hyperlexikon literárnovedných pojmov a kategórií*, kam zpracoval přehledné a fundované heslo *Translatológia* (v současné době se připravuje německý překlad celé publikace). Nedílnou součástí Andričíkovy bibliografie, jak jsme již úvodem připomenuli, jsou překlady odborné a umělecké literatury, scénáře, účast v porotách literárních soutěží. Vysoce ediční a

literárněhistorickou hodnotu má čtenářsky přitažlivá edice *Beatnici* (2010), kterou sestavil kandidát a k níž napsal zasvěcené komentáře mapující fenomén hnutí Beat Generation. Už samotné překlady "otevřených" forem a volného verše této nekonformní americké básnické generace představují zásadní praktický příspěvek k tvořivé aplikaci a životnosti translatologické teorie, kterou tak Andričík v nejrůznějších podobách úspěšně rozvíjí.

Po důkladném prostudování předložených materiálů včetně bibliografie a také po zhodnocení badatelského přínosu (zejména v translatologické oblasti), pedagogických i organizačně-administrativních aktivit mohu zodpovědně prohlásit, že plně podporuji jmenovací řízení doc. PhDr. Mariána Andričíka, PhD., a že souhlasím v případě úspěšné obhajoby s udělením vědecko-pedagogického titulu profesor ve studijním oboru **2.1.36. Literárna veda.**

V Praze 17. 7. 2017

prof. PhDr. Miloš Zelenka, DrSc.